

УДК 373.3.015.31:7

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ У ШКОЛІ

Марина Семіч, Алла Сердюк

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького*

Анотація:

Культура дитини – це основа, на якій будується її духовно-моральне життя. Неодмінні елементи щастя та самоутвердження дитини у світі - це насолода життям та відчуття радості буття. Розвиток естетичної сфери свідомості впливає на інші почуття і погляди, підвищує емоційну чутливість до всіх явищ життя.

Ключові слова: естетичне виховання; культура; культурне виховання; естетична культура.

Аннотация:

Семич Марина. Формирование эстетического воспитания детей младшего школьного возраста во время проведения внеклассной работы.

Культура ребенка - это основа, на которой строится ее духовно-нравственная жизнь. Неотъемлимые элементы счастья и самоутверждения ребенка в мире - это наслаждение жизнью и ощущение радости бытия. Развитие эстетической сферы сознания влияет на другие чувства и взгляды, повышает эмоциональную чувствительность ко всем явлениям жизни.

Ключевые слова: эстетическое воспитание; культура; культурное воспитание; эстетическая культура.

Resume:

Semich Marina. Formation of aesthetic education of children of primary school age during extracurricular activities.

Culture child - a foundation which forms spiritual and moral life. Indispensable elements of happiness and self-affirmation of child in the world is the pleasure of life and sense of joy of life. The development of the aesthetic sphere of consciousness affects other feelings and attitudes, increases emotional sensitivity to all phenomena of life.

Key words: aesthetic education; culture; cultural education; aesthetic culture.

Постановка проблеми. Культура у школі знаходиться на низькому рівні. У ХХІ сторіччі культура є дуже важливим фактором у формуванні естетичного виховання у дітей. Це дуже значна та актуальна проблема сьогодення. Тому молодший шкільний вік – період, коли формуються естетичні цінності особистості. Саме тоді вчителем закладаються переконання та принципи поведінки дитини, якими вона керується при спілкуванні з іншими людьми. Перед вчителем стоїть відповідальне та складне завдання виховання учнів, де моральні переконання являють собою головний принцип життя людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державна національна програма «Освіта» вимагає від школи неухильного забезпечення художньо-естетичної освіченості й вихованості на уроках образотворчого мистецтва та вивчення літератури музики, надбань народної творчості, здобутків української та зарубіжної літератури. Естетичне виховання дитини починається саме у ранньому віці, але можливості естетичного виховання у шкільному віці значно розширюються. Видатний педагог ХХ ст. В. Сухомлинський писав: «Прекрасне – могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості» [3].

Формулювання цілей статті. Набуття дитиною соціального досвіду, успадкування кращих духовних надбань рідного українського народу, досягнення учнем високої культури міжнаціональних взаємин та формування рис справжнього громадянина є головною метою національного виховання. Вона може бути досягнута через систему виховних завдань, а саме: забезпечення високої художньо-естетичної культури, розвиток естетичних почуттів, формування мовної культури, оволодіння вживанням української мови, здобуття кращих рис розвиненої сучасної людини – працелюбності, глибокого взаємозв'язку з природою, толерантності, любові до рідної землі, краю, держави тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Естетичне виховання – це процес формування у людини цілісного сприйняття, правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності, її здатність до творчого виявлення себе. Основою, на якій здійснюється естетичне виховання є рівень естетичної культури учня, який виявляється у розвитку умінь і навичок у мистецтві, праці, людських взаєминах. Тобто у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості. Такими компонентами є: почуття, погляди, переживання, оцінки, смаки, потреби та ідеали. Треба зазначити, що естетичне виховання дуже важливий компонент усього виховання в цілому. Без прекрасного просто неможливо бачити світ, саме тому необхідно виховувати в учнів любов до

природи та життя. Для цього треба: поставити перед собою завдання, знайти шляхи вдосконалення естетичного виховання та способи його розвитку. Важливим є те, що розвиток естетичного виховання повинен бути гармонійним і безперервним. Він повинен формувати естетичну культуру учнів.

Краса є могутнім джерелом моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості. Найважливіше завдання естетичного виховання навчити дитину бачити в красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність і на основі цього утверджувати прекрасне в собі. Однією з важливих умов багатства естетичних потреб, почуттів, переживань є глибокий інтелектуальний розвиток людини. В.Сухомлинський казав: «Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, піднімає себе до прекрасного...». Основне завдання естетичного виховання він вбачав у тому, щоб цінності мистецтва стали духовною потребою школярів. Людська краса, входячи в духовне життя дітей, змушує їх задумуватися над власними вчинками. Красу, діти не можуть пізнати без яскравого емоційного слова вчителя про красу навколишнього світу. Але, слово про красу, естетично впливає на дитину, якщо вона побачила красу своїми очима.

Естетична культура – це стан свідомості та спрямованість світогляду, всього духовного світу людей, що відображають художню культуру суспільства за допомогою категорій прекрасного, піднесеного, комічного, трагічного та ін. У процесі формування естетичної культури учень засвоює систему художніх уявлень, поглядів і переконань. Також цей процес забезпечує задоволення від дійсно естетично цінних речей. Школярі прагнуть вносити елементи прекрасного в життя, боротися проти потворного, а також проявляють себе в різних видах мистецтва. Важливе значення має і культурно-особистісний розвиток самого вчителя, який сприяє формуванню в учнів початкових класів комплексу ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей. За цей напрям відповідають як традиційні предмети стандарту початкової школи, так і інтегровані, зокрема «Мистецтво» як предмет, що сприяє формуванню основ цілісної картини світу, осмислення різноманітних зв'язків у системі «мистецтво – культура». Сучасні тенденції розвитку мистецької освіти спонукають до вдосконалення професійних умінь учителя початкових класів, що викладає дисципліни художньо-естетичного циклу. [5, с.55].

Естетичне виховання школярів починається вже з молодших класів, коли вивчається мова, певні літературні твори, а також під час уроків з музики, образотворчого мистецтва та природознавства, де учні практично ознайомлюються з видами мистецтва. На цих уроках вчитель поступово починає привчати їх до естетичного сприйняття та у школярів починають

формуватись найпростіші естетичні судження. Щоб виховувати художнє сприйняття у молодших класах важливе значення мають: порівняння при вивченні літературних творів, прослуховування музики і розглядання картин, оцінка дітьми цих творів, формування вміння висловлювати власні думки. Вчитель повинен ставити певні питання до учнів, які розкривають вподобання певної дитини щодо творів. Для виховання естетичних сприймань молодших школярів необхідно широко використовувати заучування віршів, пісень, демонстрацію репродукцій картин [1, с.112].

Треба створювати для дитини умови, що сприятимуть її естетичному збагаченню. Шкільна обстановка повинна мати естетичний вигляд. Вона починається біля входу на шкільний двір. Чистота і зелень газонів, квіти – це разом із привабливими вітражами шкільного будинку створює у учнів відчуття гармонії, причетності до краси середовища, викликає життєрадісний настрій. Щоб ознайомити учнів з безмежною красою рідної природи, вчитель проводить різноманітні екскурсії, організовує спостереження за змінами у кожній порі року. Для дітей цікаво складати гербарії з рослин.

Естетичне виховання учнів завжди займає значне місце як у навчальних, так і в позакласних заняттях початкових класів, тому діти раннього віку починають проявляти себе в області співу, малювання, мистецтва слова. Тому завданням естетичного виховання є розвиток й удосконалення цих схильностей і здібностей. Такі форми позакласної роботи як гуртки, студії з літератури, образотворчого мистецтва, колективи художньої самодіяльності є важливими засобами організації різноманітної художньо-творчої діяльності учнів. Під час цієї роботи школярі долучаються до творчості і роблять перші кроки в літературі, музиці та образотворчому мистецтві. Справжній витвір мистецтва завжди стимулює прагнення до прогресу, до здійснення ідеалів добра, свободи і справедливості. Художні твори спрямовані на збагачення духовного розвитку учня молодшої школи. Разом з розвитком естетичних потреб, понять та смаків вихователь повинен формувати естетику поведінки школярів, при чому як під час занять, так і в позаурочний час. Саме на уроках естетичного виховання відбувається процес формування культури дотримання тиші і порядку, дбайливого ставлення до підручників та зошитів, шкільних меблів та навчального обладнання, толерантного ставлення учнів один до одного. Уроки образотворчого мистецтва мають важливе естетичне виховне значення для дітей. При залученні їх до образотворчого мистецтва розвиваються естетичні смаки і можливості. Цьому слід приділити більшу увагу. Потрібно тактично пропонувати допомогу дитині, підтримувати її зацікавленість, заохочувати. Залучаючи школярів до трудової діяльності, не можна залишати без уваги їх розумну організацію, розкривати вплив на фізичні сили і моральні почуття дитини. Крім того, велике значення для

виховання естетичної поведінки мають бесіди зі школярами про моральний етикет, про мовленнєву культуру, про зовнішній вигляд і манери вчинків. Формування естетичної культури являє собою організацію почуттів людини, духовного особистісного росту, корекцію поведінки. Якщо школяр здатний відчувати красу позитивного вчинку, поезію творчої праці – це говорить про високий рівень його естетичної культури. Є люди, які читають книги, відвідують виставки і концерти, обізнані про події художнього життя, але порушують норми суспільної моралі. Ці люди далекі від справжньої естетичної культури, естетичні погляди і смаки не стали їх внутрішньої приналежністю [4, с.57].

Крім бесід, лекцій, диспутів, тематичних вечорів, вечорів запитань і відповідей на естетичну тематику, цінною в естетичному вихованні є участь школярів у діяльності шкільних клубів любителів мистецтв, гуртках художньої самодіяльності, літературних об'єднаннях, музичних ансамблях і шкільних оркестрах, шкільних театрах. Розширювати й поглиблювати свої естетичні знання, уміння й навички учні можуть у позашкільних освітньо-виховних установах: музичних і художніх школах, будинках і палацах школярів, студіях.

Естетичний початок закладено в людській праці, в діяльності людини, яка спрямована на перетворення навколишнього життя і самого себе. Естетика і праця – це тісно пов'язані між собою поняття. Справжня краса людини виявляється в її праці. Важливо пробудити в учнів початкової школи прагнення до ствердження краси скрізь, де вони знаходяться. Дітей слід залучати до того, щоб вони створювали естетичну обстановку вдома, в школі – у всіх сферах життя і особистому світогляді [1, с. 36].

Незамінним джерелом прекрасного, носієм суспільної моралі є природа. Вона дає матеріал для розвитку справжнього естетичного почуття, вчить моральної поведінки, завдяки своїй красі, гармонії та різноманітності форм, фарб, звуків. Саме під час екскурсій і прогулянок школярі мають змогу розвивати своє естетичне бачення краси всього прекрасного, відтворювати образне мислення і уяву. Для відтворення емоційно-естетичного змісту споглядання певного об'єкта чи явища природи вводяться «уроки милування», розроблені за сезонним принципом, які несуть в собі певну образну інформацію. Естетичний розвиток, що в педагогіці є художнім вихованням вимагає розвитку вміння правильно сприймати явища краси. Формування у школярів прагнення і вміння будувати своє життя за законами краси – це покликання естетичного виховання [2, с.61].

Складні завдання естетичного виховання не можуть бути вирішені тільки засобами навчального процесу. Позакласна та позашкільна робота відіграють дуже важливу роль в системі естетичного виховання. Важливим є те, що

вчитель разом з яскравим описом спостережуваних явищ повинен допомагати дітям підбирати образні порівняння, художні засоби: епітети, метафори; та синоніми. Свій значний вклад у розробку змісту і методик естетичного виховання школярів у позакласній роботі зробили С.Шацький і В.Сухомлинський, вони показали і на досвіді довели, що позакласна робота робить зв'язок естетичної освіти з художньою творчістю учнів, за допомогою цього школярі мають можливість проявляти свою індивідуальність, виражати себе і утверджуватись в колективі, відбувається збагачення життєвого і естетичного досвіду кожної дитини. Можна виділити 3 ланки в системі естетичного виховання дітей в позаурочний час:

- 1) естетична освіта;
- 2) розвиток естетичних почуттів;
- 3) збагачення досвіду художньої діяльності.

В.Сухомлинський зробив значний внесок у розвиток теорії та практики естетичного виховання. Він зазначав, що завдання школи і батьків – дати кожній дитини щастя. Щастя, на його думку, поняття багатогранне. Людина повинна розкрити свої здібності, полюбити працю і стати в ній творцем, має насолоджуватися красою навколишнього світу, створювати сама красу для інших. Це і становить справжнє щастя.

У методичному відношенні важливо, щоб прослуховування музики, показ творів мистецтва були безпосереднім зверненням до почуттів школярів, які не домінували над роздумами про мистецтво. Адже мистецтво є важливим засобом естетичного виховання. Воно яскраво та багатосторонньо відбиває світ. За допомогою творів мистецтва викликаються глибокі, безкорисливі почуття, які спонукатимуть дітей до шляхетних вчинків. За Виготським, мистецтво – є організацією нашої поведінки у майбутнє, установка вперед, яка змушує нас прагнути до кращого життя.

Естетичне почуття, яке виникає при сприйнятті чи виконанні музики, є ознака формування музично-естетичного смаку. Розвинений музичний смак – це здатність насолоджуватися цінною в художньому відношенні музикою. Про розвиненості музичного смаку говорить те, яку музику і як глибоко сприймає людина. Формувати справжній музично-естетичний смак можливо лише із зосередженням величезної уваги слухання, сприйняття музики. Починати становлення процесу музичного сприйняття в учнів слід з чуттєвого аспекту, з пробудження емоцій, формування емоційної чуйності як частини музично-естетичної культури. Учні повинні поступово знайомитися з різними жанрами, стилями, зображувальністю і виразністю музики, вивчати творчість композиторів, накопичувати знання про види виконавства і стиліх народної музики. Учитель дає необхідні музично-естетичні уявлення, систематично поповнюючи коло вже наявних знань, тим самим він має на

меті виховання естетично розвиненого слухача музики, що володіє певною мірою сформованим музично-естетичним смаком. Формування музично-естетичних смаків учнів – це процес складний і вимагає від вчителя музики об'єктивності і широти власних музичних поглядів. Вчитель повинен пам'ятати, що не варто нав'язувати школярам своїх міркувань, а потрібно допомагати їм виявляти самостійність в оцінці тих чи інших предметів, явищ з погляду їх естетики. Лише згодом з досвідом формується певний естетичний ідеал як своєрідний зразок, з позицій якого особистість оцінює певні явища, предмети навколишньої дійсності. Естетичний ідеал відображає певні уявлення людини про красу, підкреслює критерії, за якими варто оцінювати ті чи інші явища, предмети. Естетичний ідеал, з одного боку, є своєрідним еталоном, а з другого боку, він все ж не позбавлений впливу індивідуальних суджень. Тому поняття естетичного ідеалу є, певною мірою, фактором індивідуальним.

Художня література надає величезний вплив на духовний світ молодшого школяра. У системі мистецтв на неї припадає провідне становище. Слово здатне створювати яскраві образи та допомагає аналізувати явища життя. Під час читання книг з мистецтва діти пізнають основи естетики. Але читанням учнів також необхідно керувати. При формуванні емоційно-естетичної культури учнів вчителі застосовують такі засоби мистецтва: твори письменників, композиторів, художників, що оспівують красу природи. Вихованню естетичного ставлення до природи активно сприяють бесіди за творами художньої літератури. В учнів формуються уявлення про твір – його будову, багатобарвність, а також переживання, викликані сприйманням твору. Такі уявлення не тільки є не тільки естетичними, а й світоглядними та асоціативні. Особливість даних уявлень полягають у тому, що вони відображають особистісний світ людини – його естетичні уявлення і переживання, його естетичні оцінки, світоглядні уявлення, асоціації. Мистецьке сприймання відрізняється яскравою емоційністю. Формування повноцінного мистецького сприймання свідчить про складний процес удосконалення основних мистецьких здібностей учня. Сприйняти красу рідної природи допоможуть дітям художні твори: вірші та прози, а також пейзажі полотна видатних вітчизняних і зарубіжних художників. Таких як Айвазовський, Шишкін, Куїджин та його картина «Березовий гай». Твори декоративно прикладного мистецтва помагаючи пізнавати життя людини і природи, розвивають не тільки зорове сприйняття, але і фантазію. Ці види мистецтва для читання та обговорення з учнями вчитель планує для проведення виховних заходів. Під час таких уроків вчитель говорить наступне:

– Погляньте на репродукцію картини, чи є вона пейзажем?

- Що зображено на картині?
- Які кольори використав художник?
- Яку пору року зобразив художник? Чому?
- Який колорит переважає? Чому?
- Де можна побачити такий пейзаж? Як би ви його назвали?
- Що хотів передати? (красу, тишу, доброту)

Неперевершені зразки опису природи знаходимо у творах В.Сосюри: «Україна», «Любіть Україну», «Вода десь точить білий камінь...» та багато віршів відомих письменників як Л.Українка, Т.Шевченко, Л.Костенко, М.Рильський. Казка є допоміжним засобом вихователя молодших школярів у формуванні цілої гами морально-естетичних почуттів. Казки увібрали в себе народну мудрість і життєвий досвід. В.Сухомлинський вбачав велике виховне значення: «Казка – це колиска думки, зумійте поставити виховання дитини так, щоб вона на все життя зберегла хвилюючі спогади про цю колиску». Без відчуття краси слова для дитини недосяжні потаємні грані його смислового значення. Ще одним джерелом краси є музика. Кожна людина повинна бути музично вихованою. Найкраща основа естетичного виховання музикою - святкові дієства з іграми та дитячими піснями. Зважаючи на те, що учням початкових класів для естетичного розвитку ще не достатньо спілкуватися з мистецтвом наодинці, їм потрібно допомагати при прослуховуванні того, чи іншого музичного твору. Любов до пісні прищеплюється дитині ще з колисковою піснею матері. Колискові пісні чарують своєю простотою, безпосередністю, ніжністю. Вихователям, з метою забезпечення естетичного розвитку молодших школярів, слід активно використовувати колискові пісні, які становлять благословенний світ високої поезії українського народу. Позитивний вплив здійснюється через пояснювальні бесіди під час слухання і виконання чи розучування певного твору, які сприяють кращому засвоєнню [3, с.115].

Висновки. Таким чином, підсумуємо, що естетичний досвід вихователя, складений з естетичних знань та естетичної діяльності, має важливе значення для підвищення рівня естетичного виховання учнів молодшого шкільного віку. Для набуття учнями цього досвіду, вчитель повинен прилучати їх до різноманітних видів мистецтва, збагачувати уявлення про прекрасне, розвивати творчість школярів, завдяки різним формам роботи. Необхідно використовувати всі можливі доцільні та інноваційні засоби і методи для здійснення естетичного виховання дитини. Правильно розроблена система естетичного виховання учнів у кожному класі, у кожній групі, школі сприяє збагаченню духовної культури дитини, формуванню високих моральних якостей.

Список використаних джерел

1. Вишневецький В.О. Сучасне українське виховання. / О.І.Вишневецький. – Львівський обласний науково-методичний інститут освіти. Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г.Вашенка, 1996. – 236 с.
2. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного./ Л.Г.Коваль. – К.: Радянська школа, 1983. – 120 с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві./ В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа. 1998. – 303 с.
4. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. / Сост.Г.С.Лобковская. – М.: Просвещение, 1983. – 304 с.
5. Лисевич О. Формування мистецької культури майбутнього вчителя початкових класів як необхідної умови його творчого розвитку./ О.Лисевич // «Початкова школа». – 63 с.

References

1. Vishnevsky, V.A. (1996). *Modern Ukrainian education*. Lviv Regional Research and Methodological Institute of Education. Lviv regional pedagogical Society. [in Ukrainian].
2. Koval., L.G. (1983). *Parenting sense of beauty*. Kyiv: The Soviet school. [in Ukrainian].
3. Suhomlinsky, V.A. (1998) *One hundred suggestions teacher*. Kyiv: The Soviet school. [in Ukrainian].
4. Lobkovskaya, H.S. (1983) *Aesthetic culture and aesthetic education*. / Moscow: Education. [in Russian].
5. Lysevych, O. (2015) *Artistic culture of the future teacher of primary school as a prerequisite for his artistic development*. [in Ukrainian].

Відомості про автора:

Семіч Марина Сергіївна

Сердюк Алла Михайлівна

marina-semich@mail.ru

Мелітопольський державний педагогічний
Університет імені Богдана Хмельницького

м.Мелітополь, вул. Гетьманська, 20,

Запорізька обл., 72312, Україна

Семіч Марина Сергіївна – студентка II курсу, Навчально-наукового інституту соціально-педагогічної та мистецької освіти,

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького (м.Мелітополь)

Сердюк Алла Михайлівна – доцент кафедри початкової освіти,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького (м.Мелітополь)

Семич Марина Сергеевна – студентка II курсу, Інститут соціально-
педагогічного освіти, Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького (г.Мелітополь)

Сердюк Алла Михайлівна – доцент кафедри початкового освіти,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького (г.Мелітополь)